

Mentor in znanje 2013/št. 5

Spoštovane mentorice in mentorji,

v tej zadnji številki publikacije *Mentor in znanje* v tem letu se bomo pogovarjali o tem, kako na učenje in izobraževanje starejših vplivajo stereotipi, predsodki in diskriminacija po starosti.

Mentorji smo pod vplivom stereotipov o starejših in starosti, če se tega zavedamo ali ne. Tudi sama sem pred mnogimi leti odkrila, da sem žrtev »primitivne idealizacije«, tj. pozitivnih, pa tudi žrtev negativnih stereotipov. Imela sem enobarvno predstavo o skupini starejših. V mojih očeh so bili vsi vedni, modri, naklonjeni drugim ljudem, vsi odlični učenci, vsi odgovorni, pa tudi revni, potrebni zaščite. Mislila sem, da bodo veliko govorili, da bodo preveč klepetavi, da ne bodo slišali drug drugega itd. To sem mislila in še marsikaj drugega. Polagoma sem odkrila, da sem sama revnejša od nekaterih, morda zaradi neizkušenosti bolj potrebna zaščite, da ni nujno, da je socialno omrežje starejših ožje od mojega itd. Kot čebula so se skozi leta luščili ti stereotipi, dokler nisem prišla do spoznanja, da so starejši študenti *preprosto ljudje kot vsi drugi in šele nato stari ...* Da je starost le eden od atributov mojih študentov in da jih prej določa vse kaj drugega kot starost. Kaj delajo, s kom živijo, za koga skrbijo, kdo so njihovi prijatelji in kaj počnejo, kakšen je njihov družbeni položaj itd. Dokler se mentor ne znebi stereotipov, jih utrjuje ... in starejši študenti so zelo sugestibilni, sprejmejo jih ali pa se jim uprejo, tudi to se je že zgodilo. Mentor, sicer odličen slikar, ki je bil prepričan, da se njegovi starejši študenti ne morejo dokopati do resnega slikarskega znanja, je v bežnih pripombah izkazoval pomanjkanje vere v svoje študente. Lepega dne se je znašel pred prazno predavalnico in ni mogel razumeti, kaj se mu dogaja.

Pa pogledjmo, kakšna je pravzaprav razlika med stereotipi in predsodki. Je med stereotipom in predsodkom razlika?

Predsodek zmeraj zavzema sovražno stališče o objektu, krut je, tog, neobčutljiv za nove podatke, pa če so ti še tako zgovorni. Stereotip pa ni nujno negativen, četudi temelji na napačni zaznavi o objektu in o njem ustvarja neresnično, lažno podobo. Stereotipe je sicer težko, a vendarle mogoče omiliti, predsodke pa skoraj

nemogoče. Glavna posebnost stereotipa po Janeku Musku (1997) je, da so to preproste in primitivne kognitivne sheme. Zaradi preprostosti se med ljudmi zelo hitro razširijo, hitro jih sprejmemo, tako na medsebojni kot na kolektivni ravni. Iz okolja sprejemamo stališča, norme, vrednote - brez premisleka, ne da bi se posebej poglobljali ali preiščevali.

Diskriminacija pa pomeni zapostavljanje, neenako obravnavanje nečesa, česar človek ne more spremeniti: spola, barve kože, socialnega porekla, starosti ...

Vzemimo nedavni primer iz mojega življenja: ko smo se ob zaključku študijskega leta s starejšimi študenti na Rožniku ustavili v gostilni, je natakarpripomnil, da v Cankarjevo sobo prihajajo tudi drugi študenti UTŽO, s »strašno staro« učiteljico. In to pa res ne gre, da bi človek poučeval pri teh letih. Pa sem rekla, naj mi pove en dober razlog, zakaj ne bi. Odgovor: »Ker je to sramotno!« Vidite, to je **predsodek**. Mimogrede, »stara« učiteljica je ena naših legendarnih osebnosti, ki je vzgojila rodove tudi starejših študentov na Univerzi za tretje življenjsko obdobje in za svoje delo prejela številna in pomembna priznanja doma in v tujini. Natakarp pa je prihajal iz drugega kulturnega okolja, kjer mora starejši človek tičati za zapečkom, družina pa ga mora prehraniti, sicer je to sramotno.

Da je nova tehnologija domena mladih, pa je **stereotip** in to močan. Primer: Johna Hollowaya, enega od razvijalcev elektronske pošte pri IBM, so vnuki opozorili: »Zdaj se boš pa moral naučiti uporabljati elektronsko pošto, dedi.« Ali moj primer: ko sem potrebovala posebno dober mobilni telefon s prav določenimi funkcijami, mi je prodajalec rekel, da je tak preveč izpopolnjen in zapleten, da bi ga mogla obvladati. »Mislite, da je slab?« sem ga vprašala. »Ne, odličen je, a za vas bo težko ...«

S predsodki je starost zgodovinsko obložena: »*Danes je dan starejših. Ob desetih je na sporedu oddaja o demenci,*« je napovedal nacionalni radio prvega oktobra, na svetovni dan starejših. Že sam izbor teme priča o stereotipu: dementnih je le majhen odstotek starejših (in med starejše štejejo vsi nad 45 let!). Stereotip o tem, da so vsi starejši bolni, izvira iz 19. stoletja. Pa parole: »... *da stari ne bodo revni in osamljeni* ...« Stereotipno prejudiciramo, da so starejši osamljeni. Celo internet naj bi uporabljal za premagovanje osamljenosti (mlajši pa za pridobivanje informacij). Nekateri starejši so res osamljeni, a osamljeni so tudi nekateri mladi.

Ali pa predsodek naših oblasti, da je vsakdo, ki se vpiše med študente, član družbene elite, kajti strukturirano, z znanostjo podprto izobraževanje je lahko namenjeno le eliti.

Diskriminacija pa? Zmeraj se nanaša na kakšen atribut, ki ga ne moremo spremeniti (starost, barva kože, spol, hendikep), pa nas zato ne obravnavajo enakovredno.

Kako nastajajo stereotipi?

Nastajajo na stičišču tistega, kar smo sami doživeli in prevladujočega mnenja v socialnem in kulturnem okolju, so usedlina kulture in se utrjujejo z rabo.

Stereotipi o starejših so nalepke, ki jih lepimo nanje: star, starejši, upokojenec. Tako starejše spravimo v kategorije, jih popredalčkamo. Kakor hitro je nekdo v svojem predalčku, ga zaznavamo drugače: vidimo ga

skozi tančico splošnih značilnosti, ki naj bi veljale za njegovo kategorijo ljudi. Primer: v nekem članku je v zgroženem tonu pisalo, da je eden od slovenskih županov neko pomembno delo zaupal upokojenki. Ta upokojenka pa je bila izjemna strokovnjakinja na svojem področju, a beseda upokojenka je izbrisala njeno poklicno strokovno identiteto, zlasti, ker ni bila omenjena z imenom. Za besedama upokojenka, upokojenec si pogosto predstavljamo le tisto, kar stereotipno pripisujemo upokojencem: po stereotipu je to nekdo, ki ni več poklicno in strokovno dejaven, ni več na tekočem s sodobnimi dogajanjem, ni več del našega sveta, to je nekdo, ki se slabše uči in slabše razmišlja in pripada preteklosti.

Ali se tem nalepkam - stereotipom prilagajamo?

Vsekakor. Celu utrjujemo jih. Velikokrat, denimo, slišimo starejše ljudi, kakor da se opravičujejo: »Oh, stare kosti, EMŠO, pri mojih letih ... še dobro da to zmorem pri svojih letih ...« Naredijo, da ustrezajo nalepki upokojenec, starejši.

Edina protisredstva proti stereotipom so torej znanje, vživeto poslušanje, zavzemanje stališča po razmisleku in odločanje v vsakem posamičnem primeru posebej?

Če hočemo premostiti stereotipe o starejših, jim moramo prisluhniti, jih slišati in biti z njimi v dialogu. V vsakem posamičnem primeru, zlasti danes, ko živimo na zelo različne in nepredvidljive načine, kar je značilnost postmodernega časa. Tudi starejši ljudje živijo zelo različno, so različno prehodili življenjsko pot, imajo različno znanje, različno kulturo. Ni jih mogoče stereotipno pometati vse v isti koš in jih prekriti s pregrinjalom zaznanih skupinskih značilnosti. Človek ne postane dejaven državljan na stara leta, na jesen življenja, ampak mora imeti z delom za skupnost predhodne izkušnje ali vsaj to vrednoto vsajeno vase. Človek ne postane mislec, ne da bi prej celo življenje razmišljal. Ne postane dober mojster, ne da bi prej kot obrtnik delal, doživljal uspehe in poraze. Človek ni kar narejen. Vedno je v nastajanju in kontinuiteti samega sebe.

(Povzeto po intervjuju Alenke Zgonik z Dušano Findeisen)